

8
1967.

Пионер

Дәніз нағылды

Микајыл РЗАГУЛҰЗАДӘ

ИРИ варды, бири юхду... Уча даглағының о тақында, учсуз-бучагсыз көй ләннелерин ортасында жам-жашыл, құл-луичекли бир ада варды...

Бу адада адамлар һамысы азад жашајырды; һамысы елбир, әлбир ишлејири. Элбир-елбир олуб жер шумлајыр, тахыл, мејвә экир, евләр, сарайлар, мәктәблөр тикир, ѡллар чоқириләр. Тарлаларда, бағларда-бағчаларда жетишкен таҳыллары, мејвәлтери араптарында бәрабәр болудуләр. Мал-гаралары, гојун-гузулары чөллөрдө чобансызы отлајырды. Чүнки бу адада нә оғру-гүлдүр, нә вәәши-жыртычы һејванлар вар иди. Бурала из хастахана, нә дустастахана варды. Она көрә ки, бурада адамлар хәстәләнмәздиләр, оғурулуг, әјрилиг вә неч кәсә пислик етмәзиләр.

Өз ана јурдларының јадлардан-јағылардан вә кәнардан кәлан воңши жыртычылардан горумаг үчүн бурада жашајанларын улу бабалары кәнд-

Рәссам Ә. Зейналов

ләрин, шәһәрләрин деңгәсінә дашдан, ағачдан жонулуб гајрылмыш нәһәнк горхунч һејқаллар дүзмүшдүләр. Үзат-узаг донизлардән јадлар-јағылар бөյүк-бөյүк јелкәнли кәмиләрдә адаға жаһынлашанда, бу нәһәнк һејқаллар күр-күр курулдајыб горхулу сосләр чыхары, дүшмәнләр дә бүндән горхуб гачырылар.

Бу адада жашајанларын һамысы учабој, гывымсач, гарашын, ғәшәнк, үзүкүләр, меһрибан вә гочаг адамлар иди. Бунлар ушагларына көрпөликтө ад гојмаздылар. Үшат кәрәк бир аз бөյүйүб, жахши бир иш көрә иди, бир һүнәр көстәрә иди, бунуна да өзүнә ад газана иди. Онда бөйүкләр, ағсангаллар жыгышыб она көрдүй және көрә ад гојардылар. Мәсәлән икидлик көстәрәнә—Иккід, гочаг, файдалы, хејири бир шеј тапана—Тапан, жахши ев тикмәк, гурмаг бачарана Гуран, Тикән вә башга белә-белә адлар гојардылар.

Нәмин бу адада гәшәнк-гочаг бир оғлан варды. Ады да елә Гочаг иди.

Неч билирсизни она бу алы нијә гојмушудулар?

Дж? Билмирсиниз?

Онда қалын, буну сизә данышым.

Құнларин бир құну бу оғлан дәніз гырағында оғнаңыры. Охла нишана атыб, мәшгеләйиди.

О, балача яңыны әлинә алды. Кәмәриндән бир ох чәкиб жаја гојду. Онун охларының учу гоз бојда гурумуш палчығдан иди.

Гочаг нишан алыбы атмаг истәјири ки, бирдән көйдән бир чәпиши сасы ешиитди. Чәпиши языг языг мәләйиди. Елә бил дејириди:

— Мә... мә... мә... мәнә көмәз-ә-ә!

Оғлан башыны галдырып баханда, көрдү ки, жеке бир гарагуш бир чәпиши ҹайнағына алыб апарыр. Гуш оғланының башы устүндән кеченә, о тез нишан алыбы оху атды. Ох гарагушун башындан дәјиб ону карыхыры. Чәпиши гарагушун ҹайнағындан чыхыбы шаппылты илә дәнисә дүшүдү...

Жазыг чәпиши... Инди дә дәнисә бөгүлачагды. Нагга балыглара жем олачагды!..

Оғлан тез дәнисә атбылды. Чәпиши чыхарыб көтириди. Жазыг чәпиши жаман бәрк горхмушду. Гарагушун ити ҹайнағларының жериндең һәлә дә ган ахырды. Чәпиши жаныглы-жаныглы мәләйиди.

Ело бу заман јұхарыдан, гајаларын башындан ана кечинин дә соси қәлди:

— Чан бала!.. Нарадасан, балаачан?..

— Ана чан!.. Бурадајам... аначан!..

Ана кечи гајалардан һоппанан-һоппанана, мәлә-мәләјәр кәлди.

Бу, гәшәнк бир дағ кечиси иди.

Оғлан чәпиши гүчағына көтүрүб аласының жанына апарды, она верди. Ана кечи баласының жараларының жалама, ону эмиздірмөж башлады. Сонра үзүнү оғланға тутуб деди:

— Чох сағ ол, ај гочаг оғлан!

О күндән оғлан дағ кечиләри илә дост олду. Тез-тез көрушүшү. Ойлар кими дин дағларға дырманмагы, гајалардан һоппанмаға өфірди.

Оғлан чапчиши зәвәл гарагушун ҹайнағындан, соңра да горхунч далгалардан, һәнәнк нагга балыгларындан гүртартмалға, әлбетто, гочаглыг стишди, икидлик көстәрмишиди. Ело буна көрә она Гочаг бә ja Икид ады вермок оларды. Аничаг һајыф ки, онун бу икидлигини, гочаглыгыны көрән олмамышты. Оғлан өзү дә бу барода неч көса неч нә данишмамышты. Ахы, адамын өз гочаглыгындан данишмасы јаҳшы деји! Сән јаҳшылыш ела, гочаг ол, икидлик көстәр, амма бу барода неч нә данишмал! Буну көрәнлор, биләндер олса, данишарлар, жа данишмазлар—әзләри биләрләр...

***

Құнларин бир құну дәніз гырағында бөյүк шәнилк варды: чалан ким, оғнаңан ким, ох атан,

мизраг атан ким, құләшәп, һоппанан, кечди-кечди оғнаңан ким...

Бу құн бурада, дәніз гырағындақы бу ел бајрамында һәрә өз һұнәрини көстәрірди. Балачалар да, бејүктер дә өзәлділік, зирәклика, һәр чүр бачарыгла һәрә өз тај-тушу илә жарышырды.

Бир тәрәфдә адлы-санлы адамлар, ағсагаттар отуруб жарышанларда диггәтлә бахыр, ән жашсы бачарыг көстәрәндерә мұкафат верири, һәлә адлары олмајан ушагларда ад гојурдулар.

Бу құнә ғәдәр һәлә ады олмајан бизим гочаг оғлан да өз жаһылдары, тај-тушлары илә жарышырды.

Жарыш белә иди:

Һәрә өз кичик мизрагыны күчү чатдығы ғәдәр узага атачагды. Соңра дик гајадан суја һоппаныбы, дәнисиз дибиндән өз мизрагыны тапыб көтиреңдәкі.

Он ушаг гајаның үстүндә әркә илә дүзүлүб, һамысы бирдән мизраглары атды өз суја һоппанды.

Бир аздан соңра ушаглар, һәрә бир јердән сујун үзүнә чыхылдар, амма бизим оғлан жох иди. Бир ғәдәр дә көзләнділәр. О женоң көрүнмәди. На-мы никаран-никаран көзләрени дәнисиз зиллеңіб ону ахтары, көзләйірди.

Баң она нә олмуша? Нијә сујун үзүнә чыхымыр? Болка!

Жох, жох, неч никаран галмајын... О зирәк оғландыр, лап балыг кими үзмөжі, һалә сујун азатында һамыдан сох галмагы јаҳшы бачарыр. Өзү дә һәмеше үзә-үзә дәнисиз дибини, өз жаңјөрсүнни јаҳшыча көрүр...

Бәс о, сујун алтында бу вахта ғәдәр нә еләйирди?

Бизим оғлан суја атылыб дәнисиз диби илә лап ити-ити үза-үза кетди. Өз мизрагыны тапыб сујун үзүнә чыхымат истәјида, бирден сох гәрібә сујун горхунч бир һејзан көрдү. Бу һејваның жеке бајгуша бәнзор сағаг түкәү башы, башының дөврөснілә һәр бири фил хортумы бојда сәккүз голу варды. Бунын илан кими гыврылышыры. Бу һејван һөнөнк дәнис әждаһасы оқтапод иди.

Бу ганичоң һејван хырдача гәшәнк бир гызыл балыгы тутмушду. Җоһрағы сәдәф кими, рәнкбәрәнк көрүнән бу хырдача балыг жалварыб чығырыды.

— Ај аман!.. Мәнә көмәк!..

Оғлан о саат чүмүб мизрагы далбадал әждаһанының башына вурды. Әждаһа балығы бурахыб илан кими гыврылан голлары илә оғланға сармашды. Онын голларының ичи тикан-тикаң иди. Бу тиканлар оғланың бәдәнинә батыб, ганыны зәлі кими сормага башлады. Аничаг оғлан өзүнү итирмәди. Мизрагыны тез әждаһаның башына, голларының дибинә далбадал оғадар вурды ки. Ахырда әждаһанының голлары күчдән дүшүд. Аничаг онун хортумы голлары оғланы чицинләрінә зәлі кими јаһышып галмамышты. Оғлан ағыр-агыр үзүб сујун үзүнә чыхыдь. Бајгудан никаран-никаран көзләрени дәнисә зиллеңіб ону ахтаран-

лар буны көрөн кими чох севиндиләр. Чыгырапыра ону сасладиләр.

Анчаг оғлан чох чәтиликлә үзүрдү. Она көрә ки, һәм чох юрлумышу, һәм дә голлары илә она япышыб галмыш дәниз эждаһасы чох ағыр иди.

Оғлан саһиля чатанда, даһа эждаһаса күчү чатмады. Суда бир гәдәр јүнкүлләшмиш нејван, инди оғланың өзүндән дә ағыр иди. Йолдашлары кәлиб қөмөкласыләр вә онунла бирликә бу наңактаки нејваны судан чыхардылар.

Намыс бу гочаг оғланың башына яғышыды. Дүнja көрмүш ағсаггальлар дедиләр ки, бу наңактаки нејван дәнизин ән горхунч јыртычыларынданыр. Фил хортумы кими узун вә күчүлү, илан кими чевик, залы кими гансоран голлары илә ән при балыглары, һәлә адамлары да тутуб сыхыр. Бүтүн ганыны сорур.

Белә горхунч бир эждаһаса үстүн кәлиб ону өлдүрдүй үчүн оғланна ағсаггальлар һәмин ады вердиләр:

— Гочаг!

***

Күнләрин бир күн Гочаг яңә дәниз гырагына чыкышыды. О, һәр күн сәһәр тездән көлиб, гаядан-гајаја һоппаныбы дәнизә атылыб үзүр, охла нишан атый мәшиг едир, соңра евә, орадан да дәрәс кедири.

Һәр сәһәр бурада досту чәпишлә көрүшүрдү. Чәпиш дә инди бир аз бөјүүб гәшәнк, шиш буюнду бир оғлаң олымшыд. Чәпиш гочага, даг чәмәнләринин күлләрниң, чичәккләрниң, күлләрнин-чиңгизләрниң җыгыб котирли. Гаядан-гајаја һоппаныбы онунла ојнашырды. Соңра яңа һоппаны-һоппаны гачыб даглары дырмашырыдь. Гочаг да бу даг чәмәнләринин чиңгизләрниң кәтириб гызлара, көтүнләрә пајлашырыдь.

Бу күн дә чәпиш кедәндән соңра Гочаг өз дәниз мәшигине башлады. О, мизрагыны вар күчү илә дәниза, узагларда атыб, соңра гаядан һоппаныбы суалты үза-үзә кедир, ону тапшып котирриди.

Гочаг іена голајајыб мизрагыны туллады. Мизраг һавада сүз-сүзә һәмишәкендөн хөсли узагда суя дүшүдь. Гочаг буна чох севинди. Ахы ѡарышларда мизрагы һамылан узага атмаг да жаҳшы бир һүнәр иди!

Гочаг голларыны ачыб, һавада сүзән гарангуш кими уча гаядан суя һоппаны.

Дәнизин дигинде пар-пар парылдашан чәркә-чәркә хырдача гүм ләпәләрине, рәнкбәрәнк дашлар, чыңгыллар, ағыр-ағыр јыргалданан ям-яшыл ичә јосунлар, дәстә-дәстә үзән күмүш балыгларда тамаша едә-едә, кәлиб өз мизрагына наттады.

Мизрагын учу гума санчылыш, узун дәстәси димдик дурмушу.

Анчаг бу наңар? Мизрагын дәстәсинин учунан гырмызы гәшәнк бир дәниз құлу тахымышды. Гочаг көзләринә инанмады, құлу орадан чыхарды. Саплагыны дишинә тутуб јан-јөрсөнә көз

кәздириди. Неч бир шеј көрмәди. Элинин узадыб мизрагдан япышыды. Үзүб сујун үзүнә чыхмаг ис-тәјенә, архадан бир сәс ешитиди:

— Ај гочаг оғлан, бир дајан!..

Гочаг дөнүб баханда, гашшан бир гызыл балыг көрдү. Балыг ела гәшәнк, ела гәшәнк иди ки, чәбәрајы, гызылы сөдәф кими пар-пар парылда-жырды. Гочаг балыгын көзләлүйнә мат галыб динмәз-сөjlәмәз она баҳырыды.

Балыг буны көрүп яңа дилләндиди:

— Ај гочаг оғлан, мәни танымадыны?

Гочаг яңә динмәди. Тәэччүбәлә балыға баҳды. Балыг деди:

— Ядында вармы, бир нечә күн бундан габаг һәмин бү ярда бир дәниз эждаһасы бир балығы тутмушуду. Сән эждаһа илә вүрушуб балығы елүмдән гүрттардын һа?!!..

Оғлан башы илә тәэсиг етди:

— Һә!

Мән һәмин о балығам да!..

— Һә!..

Балыг шән-шән Гочагын дөврәсингө һәрләниси деди:

— Бах, о күндән мән сәни ахтарырам...

Гочаг дәниз барадә ешитиди нағыллары ядына салып күлә-күлә сорушуду:

— Нә учун, јокса сән дә балыглар падшаһыны гызысан?

Балыг да ағзындан иначи кими хырдача говуглар сәпә-сәпә күлүб деди:

— Жох... ај гочаг оғлан, инди даһа дәниздә дә падшаһ-зәд ѡюхдү. Мән дә елә дәниздәки чох-чох балыглардан биријем.

— Жаҳшы, бәс мәни нә үчүн ахтарырды?

— Онун үчүн ахтарырдым ки, мәни эждаһасын ағзындан гүрттардыгын үчүн, сәнә чох сағ ол дәјим... һә, гочаг оғлан чох сағ ол!...

Гочаг күлә-күлә деди:

— Сән дә сағ ол.

Белә дејиб, Гочаг әлиндәки дәниз күлүнүн жалој-жалој гәшәнк балыгла сағоллашыб айралмаг истәди. Анчаг балыг үза-үзә онун габагыны кәсип деди:

— Ај гочаг оғлан, нијә белә тәләсирсән? Ахы, мән сәннилә таныш олмаг, јолдаш олмаг истәјирам. Неч билирсән дәниз нә гәдер бөјүкдүр, на гәдер кенишdir. Онун диби нә гәдер көзәлләр орада нечә кәзәл мешәләр, чәмәнләр, ранкбәрәнк күлләр-чиңгизләр, пар-пар јанан даш-гашлар, нә гәдер хәзинәләр вар?! Қәл мәнимлә ѡлаш олаг, апарым сәни, дәнизин һәр јерини кәздириим.

Гочаг һәр шеји билмәк истәјен, һәр шејлә ма-рагланан зирәк бир оғланды. О, дост олдуғу даг кечиләрни илә дик дағлары қәзиб, ашагыларда олмајан чүрбәчүр отлар, чичәкләр, ишым-ишиш ишүллајан дашлар тапыб кәтиришиди. Бүнләрдөн бөյүкләрә вермишиди. Өлкәдәки адамлар да бүнләрлардан фаядаланмышылар. Отлардан, күлләрдән-чиңгизләрдән чүрбәчүр этирләр, яғлар ал-

мыш, парылдајан дашлары әриди чүрбәчур ме-
таллар чыхармыш, чүрбәчур алэтлэр гајырымаш-
дылар. Буна көрә гашанк балыгын сөзләри Гоча-
ғын хошуна кәлди. О, құлумсунә-құлумсунә ба-
лыга деди:

— Жахын, ай тәшәнк балыг, көл таныш олаг.
Мәним адым Гочагдыр. Сәғи жемәк истәең о эж-
даһаны өлдүрдүјүм үчүн, мәнә бу ады верибләр.

Балыг да севиниб деди:

— А, нә жахши! Нә жахши аддыр! Мәним дә
адым Сәдефdir. Сәдеф кими рәнкбәрәнк көрун-
дујүм үчүн мәнә бу ады гојублар. Бир бах!..

Белә деијиб балыг Гочагын дөврәсіндә һәрлән,
мәјә, мајаллаг ашмага, ојнамага башлады.

Сәдеф балыг һәрләпни мајаллаг ашдыгча, дә-
нисин үллүр кими сујундан сүзүлуб онун рәнк-
бәрәнк пулларынын үстүнэ дүшән күн ишығын-
да ал гырмызы, шух јашыл, ачыт көј, гызылы
сары, бәнөвеше.. Даңа сох-сох елә рәнкләрә ча-
рылды ки, елә бил ишыглардан, рәнкләрдән, па-
ралтылардан бир фәввародир.

Гочаг бу ишыг вә рәнкләр рәгсінә бахмагдан
дојмурду.

Балыг бирдән Гочагын дөврәсіндә һәрләниб
габага дүшдү вә деди:

— Һа, ди көл кедәк!..

Онлар данизи қазмәјә кетдиләр. Дәнисин дibi
на гәдәр қөзәлдир!

Гочаг јашадығы адада һәр жери, һәлә достла-
ры дағ кечиләри илә дағлары, гаялары да га-
рыш-гарыш қәзмиши. Орада сох-сох, гәшәнк-
гәшәнк, қәзәл-қәзәл ағачтар, биткиләр, күлләр,
чичәкәләр, нејванлар, гушлар қөрмушуда. Нәһәнк-
нәһәнк палыздар, айна суларла пычылдашан
салхым сөјүлләр, будагбујнуз мараллар, зәриф
инчә чејранлар, чүйүрәр, узунгүруг гыргул-
лар, халыл туралар, гырмызылымдик, алжанаг
сона қәклиләр, алла-була көпәнекләр, мина на-
хышлы, хош этирили әлван дағ чичәкәләри...

Анчаг нә орада, нә дә ән шириң јухуларда, ән
мараглы нағылларда да бу даниздәки қөзәллик.
Ләри көрмәмииш, ешитмәмиишди.

Бунлар нә гәдәр қөзәлдир, нә гәдәр гашанк-
дир, нә гәдәр сох, чүрбәчур, рәнкбәрәнкдир!..

Бирдан онлар, гәриба бир шеј қөрдүләр.

Елә бил желкан ачымын узунбурун бир кәми су-
јун алты илә үзә-үзә онлара сары кәлири. Кә-
ми онлара чатанда бирдан ләнүб јухары галхды
вә үстләриндән өтүб кечди.

Гочаг тәәчүблә Сәдеф балыгдан сорушду:

— Ай Сәдеф, бу наедир белә?

Балыг чаваб верди:

— Бу, желканли балыгдыр!

— Догрурдан да лап елә желканли қәмијә бән-
зәјир. Мән ھеч белә балыг көрмәмиишдим.

— Һәлә өчкөн ишә көрәчәк! Сәна бурада елә
шешләр көстәрәчәјәм ки, ھеч јухуда да көрмәји-
сан,

Елә бу вахт Гочаг бир дәст гушун гарангуш
кими ганадларыны ачыб онлара сары учлагуны
көрдү. Бунларын бәдәнләри бир гәдәр узун иди,

балыг бәдәнина, гүржулары да балыг гүржугуна бәзәйирди. Гушлар онлара жаҳынлашанды бирдан сујун узүн чыхыб јох олдулар. Гочаг да тез башыны судан чыхарыб бахды. Гушлар ганад чала-чала хејли учандан соңра јенә суја гонуб јох олдулар. Гочаг да суја баш вурду.

Сәдәф балыг она деди:

— Көрдүмү? Бах, бунлар да учан балыгларды! Ыңда бу жана бах!

Бела дејіб Сәдәф балыг сујун дібінә сары дөндү. Гочаг о тәрәф баханда лап мәттәл галды. Дәнисин дібінде чиңәкленмиш нағачына бәнзэр гәшәнк бир колун будагына, санки узунгүргүр бир гыргывлу хорузу гонмушуду. Хоруз бунлары көрәндә, көй мина нахышлы ганадларыны желлинч кими ағыр-ағыр жөлле-жөлле учуб узаглашды.

Сәдәф балыг деди:

— Бах, бу да бизим дәнис хорузудур!

Дәнис хорузу салхым сөйдә бәнзэр бөйүк бир колун далаында јох олду. Гочаг да хоруз жаҳындан жаҳыш-жаҳыш бир дә көрмәк истајири. Тез һәммина кола сары үзмәјә башлады. Биңдән колун устүндә жан-жана икى дејирми шеј парыллады, Бунлардан бири јенича доган зор сачагты хырдача құнәш, бири дә назык булудларын арасындан көрүнәп аյларая бәзәйирди. Қөймутл сујун ичиндә елә бил құнәшлә аж жан-жана сүзүрдү.

Бунлары көрәндә, Гочаг жеринде донуб галды. Жаңынча үзән Сәдәф балыга пычыллады:

— Ай аман!.. Бас бунлар иодир белә?

— Бунлар да бири, — құнәш балыгы, бири дә — аж балығыбы!

— Көр нә көзәлдирләр!

— Ең, көрүрсән ки, сизин яр үзүндә олан нејвандарын, биткіләрни һамысындан бурада да вар!.. Ыңда бу нарасыбы? Дәнисдә нејвандар да, биткіләр да, яр үзүндәкіндан гат-гат чохтур. Сөни һәр күн дәнисиз қаздиреб, һамысыны бирбир көстәрәчәйәм...

Гочаг буна севинди. О, дәнисдә олан бүтүн нејвандар, биткіләрни өз көзлөри илә көрмәк, таңымаг истајири. Анчаг жадын дүшүү ки, сөвә ондан никаран галларлар. Ахы, һәмшиш бу вахт о, өвә гајыдыры. Буна кәра Сәдәф балыг деди.

— Чох саг ол, Сәдәфчан! Сөнинлә дост-жолдаш олмағына чох шадам. Дедиин шејләрни дә көрмәк истајирам. Анчаг ини кәрәк гајыдыбы кедәм, Биңдан соңра һәр күн сәһәр тездән көләрәм, санилә дәнисиз қаззәрик.

Сәдәф балыг деди: ...

— Жаҳыш, онда мән сәһәр күн доганда, бу күн көрүшдүймүз ярә көләрәм, сан дә мизрагыны учун гызыл күл таъыб дәнисиз атарсан. Мән онун жаңында сөни көзләрәм.

Онлар айрылмаг истајириләр ки, бирдән Гочаг дәнисин дібіндә, жашыл јосунларын арасында һәбәнк бир иланын гыврыла-гыврыла онларасыры көлдишини көрдү. Тез мизрагыны галдырыб ону вурмаг истәди. Амма Сәдәф балыг о тәрәф дөнүб, көлән нејванды көрәндә, құлым-құлә деди.

— Дајан, аж гочаг оғлан, әл сахла! Бу илан дејил, бир көзлә, гој жаҳына калсın, өзүн көрәрсән, нечә көзәл, нечә гәшәнкдир.

— Ахы елә зәһәрли иланлар да, адамлара, нејвандар сарылып сыйса-сыйса сүр-сүмүйүнү сыйынан изһәнән иланлар да чох гәшәнк олуплар!..

— Жох, бу онлардан дејил... Бу чох жаравшылар, чох мөнрибан балыгдыры. Одур баҳ, жаҳынлашыр, Өзүн бир жаҳыш-жаҳыш диггәт ела, көр бир на көрәрсән.

Догрудан да бу көлән чох гәриба, гәшәнк бир балыг иди: аг мәрмәр кими ишылдајан, еңис, үзүн бәдәнинде ранкәбрәнк нахышлары варды. Башында гыпгырмызы хоруз пипинине бәнзэр, диш-дыш ири дараг кими жаравшылар бир таң, белинин тири илә башындан гүржугуна гадәр узан ал гырмызы золаг мәрчан кими ишылдајырыды. Башы да құлымсунән хырдача бир бәбек башына бәнзәйирди.

Бу гәшәнк балыг Гочаг илә Сәдәф бахыбы, құлымсунә-құлымсунә лап жаңларындан кечди. Сәдәф Гочага деди:

— Бу да бизим шаһ-балыгдыр!

— Нечә, шаһ? Бас сән дејирдин ки, даһа дәнисиз да падшаш-зад јохдур?

Сәдәф қүлә-қүлә деди:

— Жох, бу сән дејен шаһлардан дејил. Нә гошуны вар, на да падшашылы... еләчә бәзәк-дүзәкли олдугуга көрә она шаһ дејирләр.

Гочаг да құлә-құлә чаваб верди:

— Елә жер үзүндәки тәк-түк шаһларын—падшашларын да гуруча адлары, бир дә бәзәк-дүзәклиләри галыб!

Бу сөбәтдән соңра онлар айрылдылар.

Гајыдан баш Гочаг дәнисин дібіндән чохлу инчи, гәшәнк илбиз габыглары, мунчуг кими пашылдашан ранкәбрәнк дашлар вә бир гумчаг дәнис отларындан, құлләрдән-чиңәкләрдән жығыб жетирди. Инчиләри, мунчуг дашлары гызлар-калинләре пајлады. Биткіләри до бөйүкләре верди. Онлар һәммин биткіләри јохлајып көрдүләр ки, бунлардан ба'зиләри чох дадлы, файдаль, жемәли биткіләрдир. Ба'зиләрнән дә жаҳыш этирләр ве чүрбәчүр шәрәбтәләр дүзәлтмак олар.

***

Күнләрин бир күнү Гочаг женә Сәдәф балыгла көрүшүб, дәнисин дібіндә қәзидикдән соңра гајындыры. Бөйүк бир құл колунун жаңындан өтәндә, бир жер үзүндә онларға жемәк-ичмәк, жер чатышмынан күлүшдүйнүн ешилди.

Балыглардан бири белә дејирди:

— Ең, бу адамлар көр нә горибәйдирләр! Жер үзүндә бир гарыш торпаг үчүн дава-далаш салылар. Адамлар кетдикчә сохалыр, дејирләр ки, жер үзүндә онларға жемәк-ичмәк...

О бири балыг да онун сөзләрини тәсдиғ етди:

— Һән, жаҳыш ки, дәнисин дібіндән ھәберләри жохдур. Билсәләр ки, бурада бол-бол жемәли биткіләр, белә кениш инесләр, қәзәл-көзәл мешал-ләр-чәмәнләр вар, бурада да әл атарлар. Би-зим дә жеримизи дар, құнумызу гара еләрләр.

Бир балыг да ловға-ловға дилләнди:

— Йох ha!.. Буңу бачармазлар! Она көрә ки, адамлар дәниздән горхурлар! Ешишмәјисиниз ки, көjlәрә учуб аjла, улдузларда јер ахтарырлар? Күчләри чатсајды, елә жахынларында дәниzlәri гојуб, көjlәрә учмаздылар ки!.. Йох, юх, hec горхма, онлар дәниздә бачармазлар. Јери: азы гуру, чоху дәниздир... Дәниз да ки, бизимдир!..

Бу сөзләрдән соңра балыглар бәркән күлә-кулә ноппаныб ојнамага башладылар.

Гочаг, күл колунун архасындан дик галхыб, күлә-кулә онлара деди:

— Ей балыглар, бош јерә hec горхмајын да, ловғаланмајын да!.. Адамлар дәниздә дә шәһәрләр гурурлар, сујун дәниздән нефт чыхарылар, газ чыхарылар. Онлар дәнизләрин дубинә да, онун кениш дүзәнләринә дә, көзәл чәмәнләринә дә јијәләнәчәкләр. Бураларда шәһәрләр сала-чаглар, парклар, бағлар дүзәлләчәкләр, һәлә чүрбәчүр балыг фермалары да гурачаглар... Анчаг hec горхмајын! Сизин да на јериниз дар, на да күнүнүз гара етмәјәчәкләр. Јер үзүнде гојулары, инәкләри, тојуглары, газлары, ердәкләри, һәлә дүзләрдәк чејранлары, мешәләрдәк гырговуллары, турачлары да бәсләјиб артырачаглар. ри кими, сизи да басләјиб артырачаглар.

